CYMELIA ZE STAREJ SZAFY

Materyały do fizyografii jeziora Wigierskiego

Kazimierz Kulwieć

ze zbiorów
Biblioteki Publicznej
im. Marii Konopnickiej
w Suwałkach

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

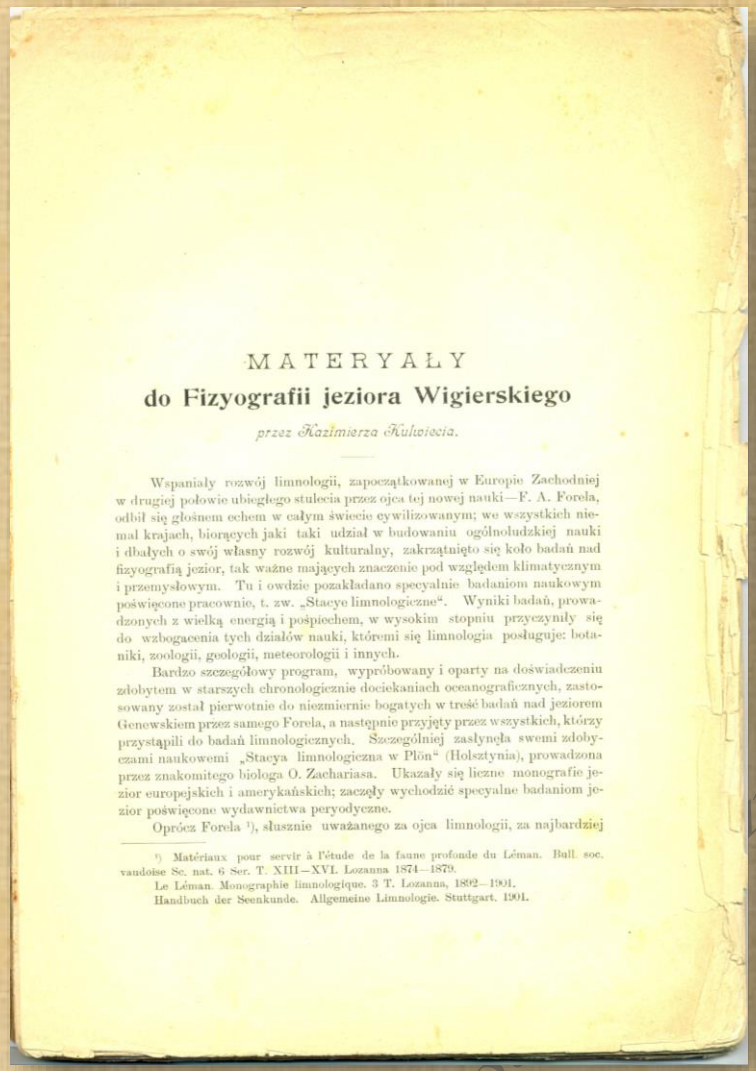

MATERYAŁY

do Fizyografii jeziora Wigierskiego

przez Kazimierza Kulwiecia.

Wspaniały rozwój limnologii, zapoczątkowanej w Europie Zachodniej w drugiej połowie ubiegłego stulecia przez ojca tej nowej nauki—F. A. Forela, odbił się głośnem echem w całym świecie cywilizowanym; we wszystkich niemal krajach, biorących jaki taki udział w budowaniu ogólnoludzkiej nauki i dbałych o swój własny rozwój kulturalny, zakrzątnięto się koło badań nad fizyografią jezior, tak ważne mających znaczenie pod względem klimatycznym i przemysłowym. Tu i owdzie pozakładano specyalnie badaniom naukowym poświęcone pracownie, t. zw. „Stacye limnologiczne". Wyniki badań, prowadzonych z wielką energią i pośpiechem, w wysokim stopniu przyczyniły się do wzbogacenia tych działów nauki, któremi się limnologia posługuje: botaniki, zoologii, geologii, meteorologii i innych.

Bardzo szczegółowy program, wypróbowany i oparty na doświadczeniu zdobytem w starszych chronologicznie dociekaniach oceanograficznych, zastosowany został pierwotnie do niezmiernie bogatych w treść badań nad jeziorem Genewskiem przez samego Forela, a następnie przyjęty przez wszystkich, którzy przystąpili do badań limnologicznych. Szczególniej zasłynęła swemi zdobyczami naukowemi „Stacya limnologiczna w Plön" (Holsztynia), prowadzona przez znakomitego biologa O. Zachariasa. Ukazały się liczne monografie jezior europejskich i amerykańskich; zaczęły wychodzić specyalne badaniom jezior poświęcone wydawnictwa peryodyczne.

Oprócz Forela [1]), słusznie uważanego za ojca limnologii, za najbardziej

[1]) Matériaux pour servir à l'étude de la faune profonde du Léman. Bull. soc. vaudoise Sc. nat. 6 Ser. T. XIII—XVI. Lozanna 1874—1879.
Le Léman. Monographie limnologique. 3 T. Lozanna, 1892—1901.
Handbuch der Seenkunde. Allgemeine Limnologie. Stuttgart. 1901.

Fragmenty artykułu *Materiały do fizjografii jeziora Wigierskiego* Kazimierza Kulwiecia

W przepastnej starej bibliotecznej szafie, gromadzącej najwartościowsze zbiory suwalskiej książnicy, znalazła się praca Kazimierza Kulwiecia – „Materyały do fizyografii jeziora Wigierskiego".

Dotychczas prezentowaliśmy przeważnie wydawnictwa książkowe, ewentualnie czasopisma, które wzbogacały nasze biblioteczne cymelia. Tym razem jednak sięgamy po tekst niesamoistny wydawniczo, opublikowany w czasopiśmie „Pamiętnik Fizjograficzny".

Publikację zakupiono do zbiorów suwalskiej biblioteki w 1979 roku za kwotę 450 zł. Ze względu na tematykę i rok wydania, trafiła ona do zbiorów regionalnych czytelni, ze wskazaniem do udostępniania prezencyjnego.

Biblio... Maria Konopnickiej (Suwałki)

Posiadany przez nas egzemplarz tekstu Kulwiecia jest dość nietypowy. Otóż, na pierwszy rzut oka, sprawia on wrażenie wydawnictwa książkowego. Zaopatrzony w okładkę z miękkiego szarego papieru sugeruje, iż możemy mieć do czynienia z wydawnictwem zwartym. Tymczasem, jak przypuszczamy, rzekoma okładka najprawdopodobniej została „dorobiona" przez kolejnych właścicieli tej publikacji.

Nie udało się nam niestety ustalić, kiedy miało to miejsce. Być może mamy przed sobą tak zwaną nadbitkę, czyli: ***artykuł z czasopisma lub fragment pracy zbiorowej wydrukowany osobno z niezmienionego składu drukarskiego. Drukowany z tytułem nagłówkowym i bez zmiany numeracji stron***[1].

Materiały do fizjografii jeziora Wigierskiego Kazimierza Kulwiecia

[1] *Encyklopedia Popularna PWN.* Warszawa 1990.

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

W tym miejscu warto też przypomnieć, iż „Pamiętnik Fizjograficzny” – warszawskie czasopismo naukowe – zaczął ukazywać się w 1881 roku dzięki staraniom Eugeniusza Dziewulskiego i Bronisława Zdanowicza. Redakcją pisma zajęli się m.in. Tytus Chałubiński i Jerzy Aleksandrowicz. Publikowane materiały zamieszczono w 5 działach, tj.:

Dział I. Meteorologia i Hidrografia

Dział II. Geologia z chemią

Dział III. Botanika i Zoologia

Dział IV. Antropologia

Dział V. Miscellanea

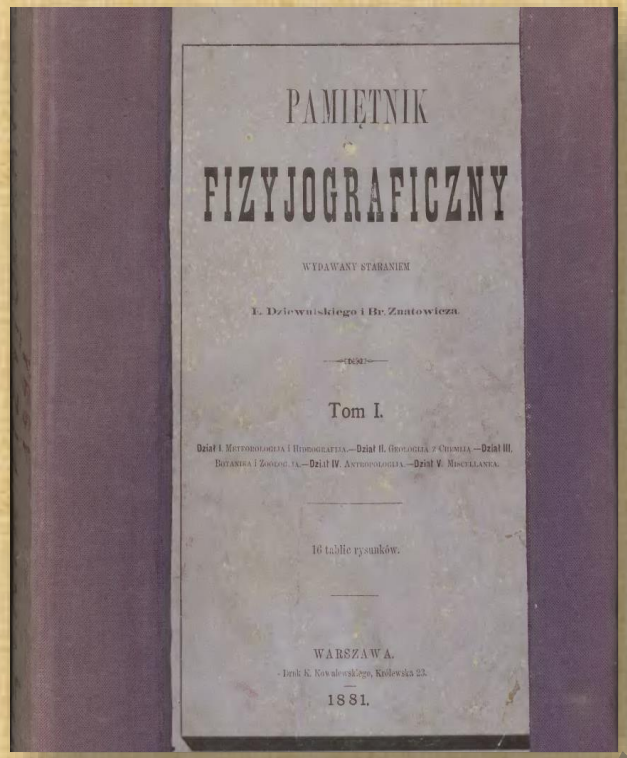

„Pamiętnik Fizjograficzny” 1881, T. 1, http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/publication/10312 [Dostęp: 30.04.2022].

Druga połowa XIX w. w zaborze rosyjskim nie należała do łatwych momentów w historii zarówno Polski, jak i nauki polskiej. Popowstaniowe represje, cenzura i ogólnie polityka prowadzona przez zaborcę hamowały rozwój jakichkolwiek inicjatyw, czy to społecznych, czy gospodarczych, czy wreszcie naukowych.

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

„Pamiętnik Fizjograficzny” był rocznikiem, który publikował prace z szeroko rozumianego przyrodoznawstwa, *a ściślej – materiały do opisu naszego kraju, wchodzące w zakres botaniki, zoologii, geologii i antropologii. Wydawnictwo to nawiązywało wyraźnie do „Sprawozdań Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności" w Krakowie* [2].

W l. 1881-1882 drukiem „Pamiętnika…” zajęła się firma Karola Kowalewskiego (wprawdzie sam K. Kowalewski już nie żył wówczas, ale firmę pod niezmienioną nazwą przejął i prowadził jego syn – Jan Karol, drukarz i nakładca). Drukarnia należała do największych i najzasobniejszych w Warszawie. Tłoczono tam literaturę społeczno-ekonomiczną oraz druki socjalistyczne, a także liczne czasopisma, m.in.: „Warszawski Rocznik Literacki”, „Kurier Świąteczny”, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, „Przegląd Chirurgiczny”, „Przegląd Pedagogiczny” oraz kalendarze (chociażby „Kalendarz Powszechny”, „Kalendarz Lekarski”, „Kalendarz Rolniczy”). Jej produkcję charakteryzował staranny i estetyczny druk[3].

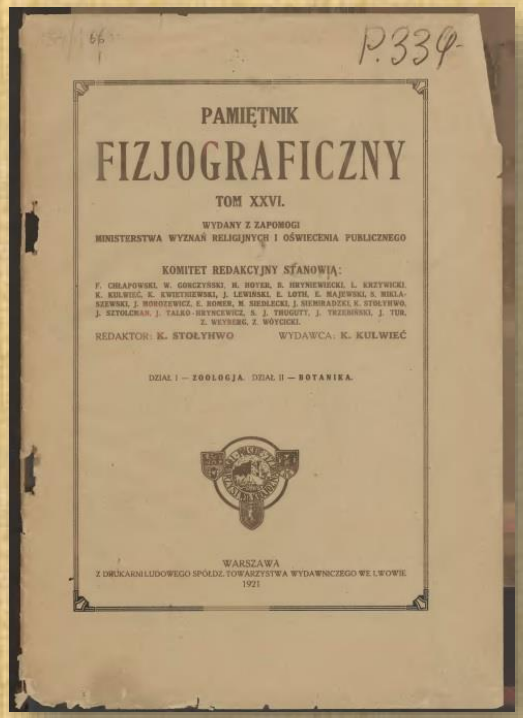

„Pamiętnik Fizjograficzny” 1926, T. 26, Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa - Pamiętnik Fizyograficzny (cyfrowemazowsze.pl) [Dostęp: 30.04.2022].

[2] T. Majewski, *Botanika w warszawskich czasopismach „Pamiętnik fizjograficzny” i „Wszechświat”,* „Analecta” 2005, 14/1-2 (27-28), s. 149.
[3] *Słownik pracowników książki polskiej,* Warszawa-Łódź 1972, s. 455.

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

W kosztach wydawania „Pamiętnika Fizjograficznego” partycypowała m.in. Kasa im. Mianowskiego. W 1913 roku prace nad „Pamiętnikiem Fizjograficznym” przejęło Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Ostatni tom czasopisma ukazał się w 1921 roku. Praca nad „Pamiętnikiem…” została wówczas przekazana Towarzystwu Naukowemu Warszawskiemu, które wydało zaledwie dwa niewielkie objętościowo zeszyty.

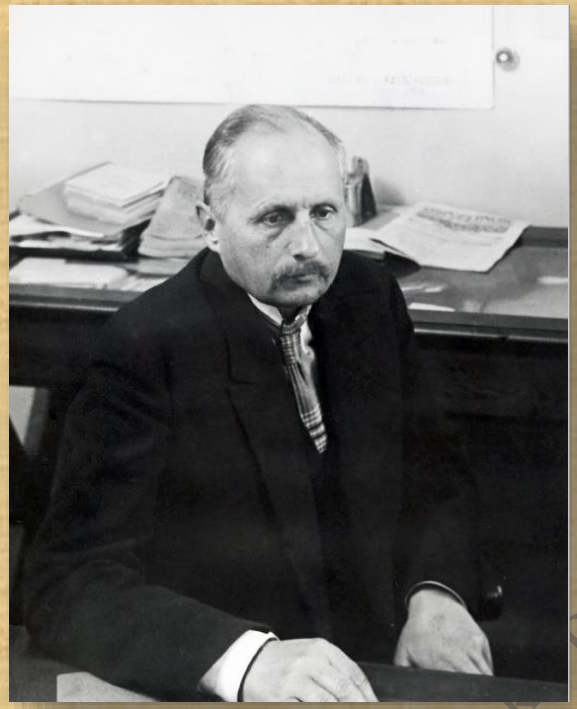

Kazimierz Kulwieć.
Źródło: https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=114595 [Dostęp: 2022.04.29].

Wróćmy jednak do naszego artykułu. Jego autor – **Kazimierz Kulwieć** (1871-1943) – *przyrodnik, zoolog, entomolog, krajoznawca, pedagog. Ur. w Trubiszkach na Litwie. W 1904 założył pierwszą na ziemiach polskich Pracownię Naukową do Badań nad Ochroną Roślin przy Towarzystwie Naukowym Warszawskim. Od 1898 uczył biologii i geografii w prywatnych szkołach średnich w Warszawie. W 1915 założył prywatne gimnazjum polskie w Moskwie, które w 1919 przeniósł do Warszawy i do 1928 był jego dyrektorem. Był redaktorem głównego organu Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego pt. „Ziemia”*[4]. Tak pisał o Suwalszczyźnie na łamach wspomnianej „Ziemi”: *Dla turysty polskiego każdy zakątek Suwalszczyzny bije*

[4] *Kulwieć Kazimierz*, http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/KHW/makwww.exe?BM=01&IM=01&TX=&NU=09&WI=KULWIEcbABRAHAMbOKb1509b1545[Dostęp: 2022.04.30].

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

czystem źródłem zabytków i głębokich przeżyć estetycznych. (...) Piękno krajobrazu suwalskiego opiera się na różnorodności przyrodniczej, na dualizmie etnograficznym i fizjograficznym; jest ono niewątpliwie odbiciem żywej ruchliwości polskiej[5]. Nic więc dziwnego, iż w swoich pracach badawczych podejmował tematy związane z Suwalszczyzną.

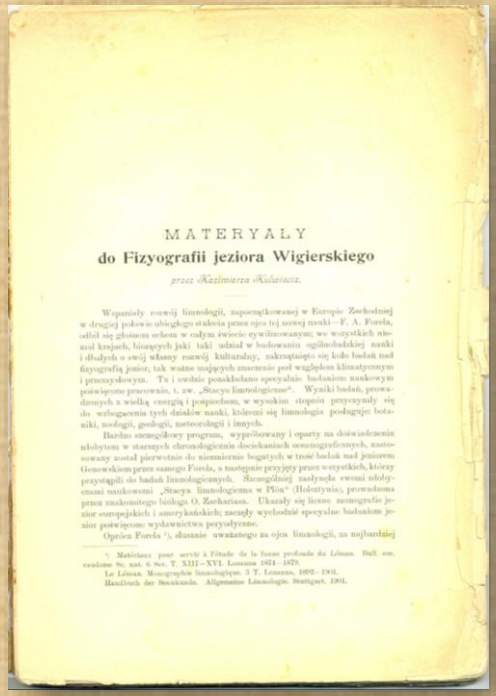

MATERYAŁY
do Fizyografii jeziora Wigierskiego
przez Kazimierza Kulwieciа.

Wspomniały rozwój limnologii, zapoczątkowanej w Europie Zachodniej w drugiej połowie ubiegłego stulecia przez ojca tej nowej nauki – F. A. Forela, odbił się głośnem echem w całym świecie cywilizowanym; we wszystkich niemal krajach, biorących jaki taki udział w budowaniu ogólnoludzkiej nauki i dbałych o swój własny rozwój kulturalny, zakrzątnięto się koło badań nad fizyografią jezior, tak ważne mających znaczenie pod względem klimatycznym i przemysłowym. Tu i owdzie poukładano specyalnie badaniom naukowym poświęcone pracownie, t. zw. „Stacye limnologiczne". Wyniki badań, prowadzonych z wielką energją i pośpiechem, w wysokim stopniu przyczyniły się do wzbogacenia tych działów nauki, którémi się limnologia posługuje: botaniki, zoologji, geologji, meteorologji i innych.

Bardzo szczegółowy program, wypróbowany i oparty na doświadczeniu zdobytem w starszych chronologicznie dociekaniach oceanograficznych, zastosowany został pierwotnie do niezmiernie bogatych w treść badań nad jeziorem Genewskiem przez samego Forela, a następnie przyjęty przez wszystkich, którzy przystąpili do badań limnologicznych. Szczególniej naśladowała swemi zdobyczami naukowemi „Stacya limnologiczna w Plön" (Holsztynia), prowadzona przez znakomitego biologa O. Zachariasa. Ukazały się liczne monografje jezior europejskich i amerykańskich; niezgły wychodzić specyalne badaniom jezior poświęcone wydawnictwa peryodyczne.

Oprócz Forela [1]), słusznie uważanego za ojca limnologii, za najbardziej

[1]) Matériaux pour servir à l'étude de la faune profonde du Léman. Bull. soc. vaudoise Sc. nat. 6 Ser. T. XIII–XVI. Lausanne 1874–1879.
Le Léman. Monographie limnologique. 3 T. Lausanne, 1892–1904.
Handbuch der Seenkunde. Allgemeine Limnologie. Stuttgart. 1901.

Fragmenty artykułu *Materiały do fizjografii jeziora Wigierskiego* Kazimierza Kulwiecia

Opublikowane na łamach „Pamiętnika Fizjograficznego" *Materiały do fizjografii jeziora Wigierskiego* stanowią plon prowadzonych badań i obserwacji. Paweł Pawlikowski w kwartalniku „Wigry" pisał m.in.: *Pionierem badań botanicznych nad jeziorem Wigry był Kazimierz Kulwieć (1871–1943), absolwent suwalskiego gimnazjum, współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (czyli dzisiejszego PTTK) i inicjator powstania schroniska w Starym Folwarku. Był fizjografem początku XX wieku, a przedmiotem i celem „fizjografii" (czy też, jak wówczas jeszcze pisano – „fizyjografii") było charakteryzowanie i opisywanie warunków naturalnych, czyli przyrody ożywionej i nieożywionej danego obszaru. W latach 1901–1903, przy okazji prowadzenia dokładnych pomiarów*

[5] K. Kulwieć, *Suwalszczyzna*, „Ziemia" 1922, nr 4, s. 134.

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

głębokości jezior wigierskich, zbierał on i oznaczał rośliny, czego efektem jest pierwszy spis roślin tego terenu, obejmujący 354 gatunki. Według samego Kulwiecia, do „częstszych, bodaj i corocznych wycieczek w te strony” zachęciła go „malowniczość wybrzeży Wigierskich, ich uroczemi wzgórzami, z pełnemi melancholii łąkami i moczarami, z pełnemi zadumy i powagi lasami”[6].

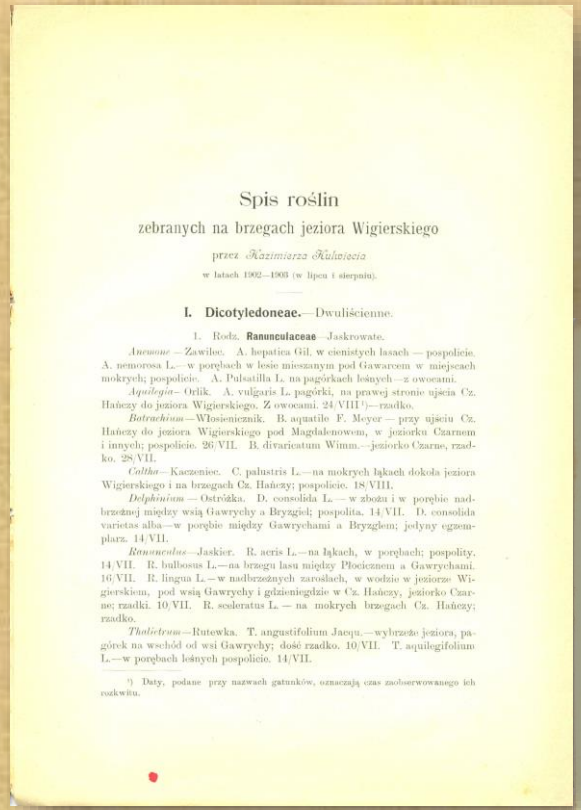

Spis roślin

zebranych na brzegach jeziora Wigierskiego

przez *Kazimierza Kulwiecia*

w latach 1902—1903 (w lipcu i sierpniu).

I. Dicotyledoneae.—Dwuliścienne.

1. Rodz. **Ranunculaceae**—Jaskrowate.

Anemone—Zawilec. A. hepatica Gil. w cienistych lasach — pospolicie. A. nemorosa L.—w porębach w lesie mieszanym pod Gawarcem w miejscach mokrych; pospolicie. A. Pulsatilla L. na pagórkach leśnych—z owocami.

Aquilegia—Orlik. A. vulgaris L. pagórki, na prawej stronie ujścia Cz. Hańczy do jeziora Wigierskiego. Z owocami. 24/VIII [1])—rzadko.

Batrachium—Włosienicznik. B. aquatile F. Meyer — przy ujściu Cz. Hańczy do jeziora Wigierskiego pod Magdalenowem, w jeziorku Czarnem i innych; pospolicie. 26/VII. B. divaricatum Wimm.—jeziorko Czarne, rzadko. 28/VII.

Caltha—Kaczeniec. C. palustris L.—na mokrych łąkach dokoła jeziora Wigierskiego i na brzegach Cz. Hańczy; pospolicie. 18/VIII.

Delphinium—Ostróżka. D. consolida L.—w zbożu i w porębie nadbrzeżnej między wsią Gawrychy a Bryzgiel; pospolita. 14/VII. D. consolida varietas alba—w porębie między Gawrychami a Bryzglem; jedyny egzemplarz. 14/VII.

Ranunculus—Jaskier. R. acris L.—na łąkach, w porębach; pospolity. 14/VII. R. bulbosus L.—na brzegu lasu między Płocicznem a Gawrychami. 16/VII. R. lingua L.—w nadbrzeżnych zaroślach, w wodzie w jeziorze Wigierskiem, pod wsią Gawrychy i gdzieniegdzie w Cz. Hańczy, jeziorko Czarne; rzadki. 10/VII. R. sceleratus L.—na mokrych brzegach Cz. Hańczy; rzadko.

Thalictrum—Rutewka. T. angustifolium Jacqu.—wybrzeże jeziora, pagórek na wschód od wsi Gawrychy; dość rzadko. 10/VII. T. aquilegifolium L.—w porębach leśnych pospolicie. 14/VII.

[1]) Daty, podane przy nazwach gatunków, oznaczają czas zaobserwowanego ich rozkwitu.

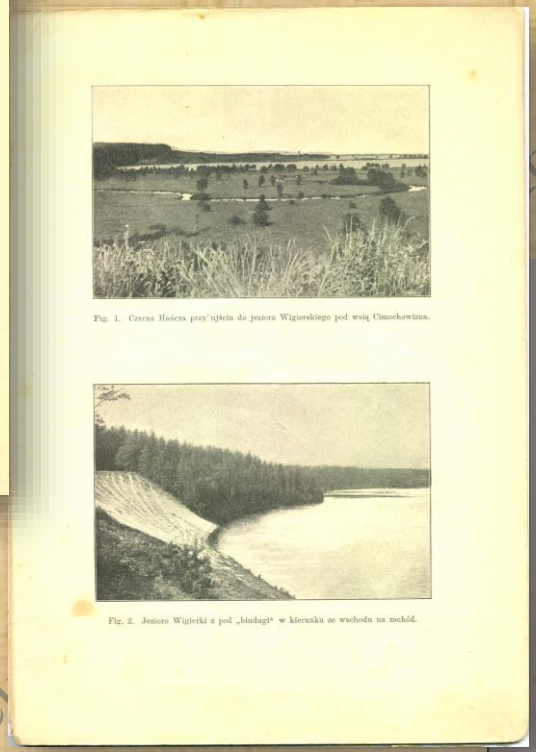

Fig. 1. Czarna Hańcza przy ujściu do jeziora Wigierskiego pod wsią Cimochowizna.

Fig. 2. Jezioro Wigierki z pod „bindugi“ w kierunku ze wschodu na zachód.

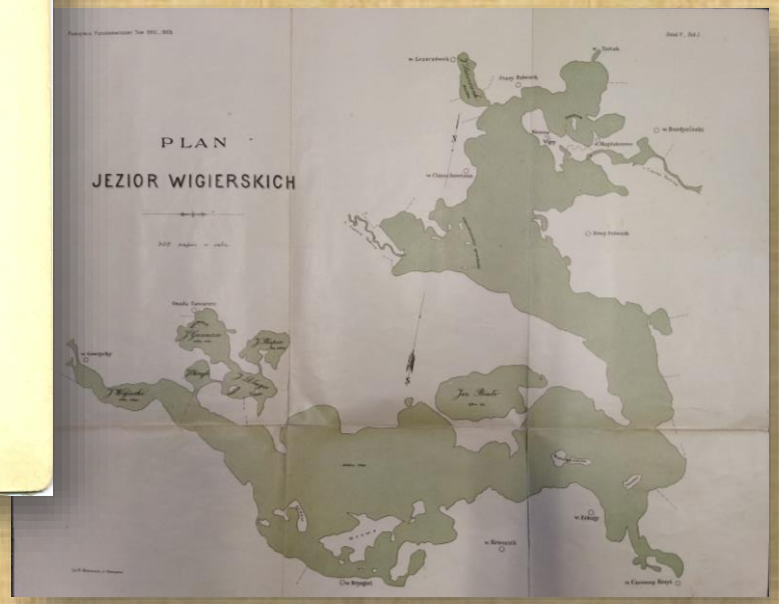

Fragmenty artykułu *Materiały do fizjografii jeziora Wigierskiego* Kazimierza Kulwiecia

[6] P. Pawlikowski, *Rośliny Wigierskiego Parku Narodowego*, „Wigry” 2019, nr 4, s. 5-6.

Biblioteka Ekonomiczna (Suwałki)

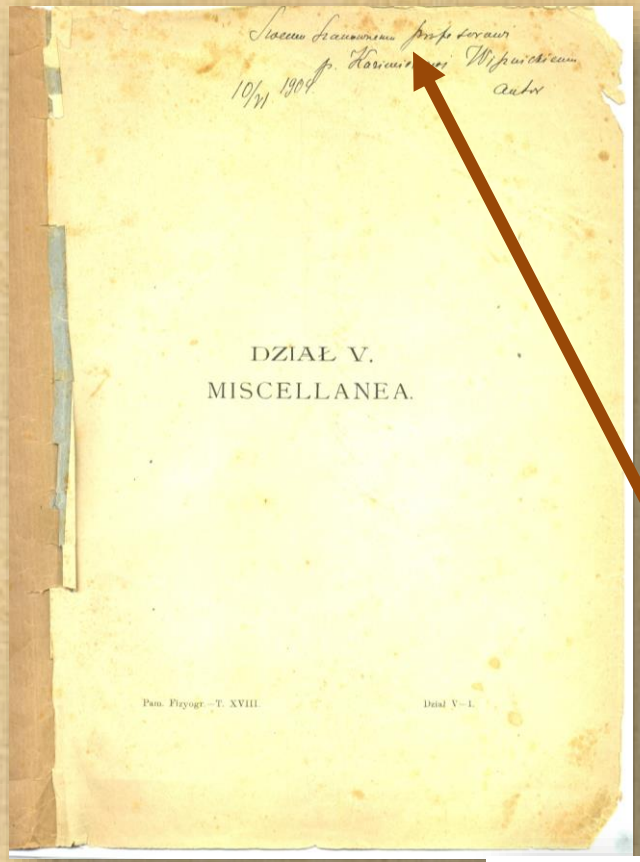

Niewątpliwą ciekawostką posiadanego przez suwalską bibliotekę egzemplarza *Materiałów do fizjografii jeziora Wigierskiego* jest autograf – dedykacja Kulwiecia. Przyrodnik wspomina swego profesora Kazimierza Wipnickiego, którego darzył szacunkiem i poważaniem.

Swemu Szanownemu Profesorowi p. Kazimierzowi Wipnickiemu
autor
10/ VI 1904

Fakt, iż na kartach wydawnictwa znalazł się odręczny wpis Kazimierza Kulwiecia podnosi dodatkowo wartość tego wydania.

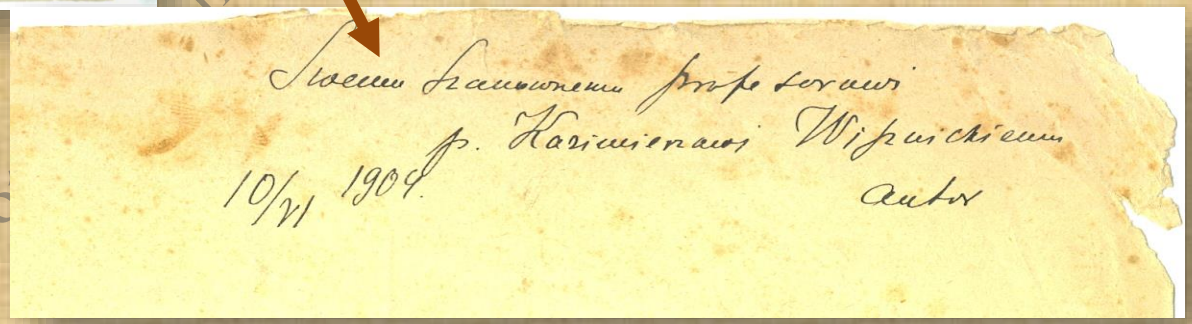

Biblioteczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

Czy wiecie, że…

W 1906 r. z inicjatywy m.in. Kazimierza Kulwiecia, Zygmunta Glogera i Aleksandra Janowskiego powstało Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, które pierwotnie swoim zasięgiem objęło zabór rosyjski. Zaledwie rok później, bo już w 1907 roku, powołano do życia zamiejscowy oddział PTK właśnie w Suwałkach. Niewątpliwie wielki wkład w powstanie suwalskiego oddziału włożył Kazimierz Kulwiec, którego z ziemią suwalską (jak wspominaliśmy) łączyły wieloletnie kontakty. Z tego też względu nie dziwi też fakt, iż nowo wybudowane schronisko turystyczne w Starym Folwarku otrzymało właśnie imię Kulwiecia.

Schronisko nad Wigrami. Fot.: Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej

Uroczyste poświęcenie i nadanie schronisku PTK „Nad Wigrami” imienia Kazimierza Kulwiecia odbyło się 28 września 1929 roku. W uroczystości wzięli udział między innymi: małżonkowie Kulwieciowie, Aleksander Janowski, Józef Kołodziejczyk z Rady Głównej PTK, grupa członków Oddziału PTK w Warszawie, wycieczka uczniów gimnazjum św. Kazimierza w Warszawie oraz autorka projektu z ojcem. W tym samym roku w pobliżu schroniska PTK zbudowano przystań wioślarską i dużą szopę na sprzęt Wojskowego Klubu Żeglarskiego (motorówka „Sieja”, żaglówki, kajaki, łodzie). Mogli z niego korzystać także mieszkańcy schroniska[7].

Ryc. 235. Wigry. Uroczystość poświęcenia schroniska krajoznawczego im. K. Kulwiecia.

Wigry. Poświęcenie schroniska. „Ziemia” 1929, nr 21, s. 387.

Sygnet graficzny Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego

[7] A. Matusiewicz, *Początki wigierskiego krajoznawstwa,* „Wigry” 2004, nr 2.

Biblioteka Publiczna Gminy Kunowniki im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

Bibliografia

1. Bacewicz J., *Daleko stąd* , „Jaćwież” 1987, nr 2.
2. Encyklopedia Popularna PWN. Warszawa 1990.
3. Kulwieć K., *Suwalszczyzna*, „Ziemia” 1922, nr 4.
4. *Kulwieć Kazimierz*, http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/KHW/makwww.exe?BM=01&IM=01&TX=&NU=09&WI=KULWIEcbABRAHAMbOKb1509b1545[Dostęp: 2022.04.30].
5. Majewski T., *Botanika w warszawskich czasopismach „Pamiętnik fizjograficzny” i „Wszechświat”*, „Analecta” 2005, 14/1-2 (27-28).
6. Matusiewicz A., *Początki wigierskiego krajoznawstwa*, „Wigry” 2004, nr 2.
7. Mroczkowska A., *Kulwieć*, „Polski Słownik Biograficzny” 1971, T. 16.
8. Pawlikowski P., *Rośliny Wigierskiego Parku Narodowego*, „Wigry” 2019, nr 4.
9. *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa-Łódź 1972.

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)

Zapraszamy do korzystania z naszych zbiorów

Biblioteka Publiczna
im. Marii Konopnickiej
ul. Emilii Plater 33 A
16-400 Suwałki

http://bpsuwalki.pl
e-mail: sekretariat@bpsuwalki.pl
czytelnia@bpsuwalki.pl
digi@bpsuwalki.pl
sekretariat: tel. 87 565-62-46
czytelnia: tel. 87 565-62-46 w. 23

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej (Suwałki)